

נר הנוכה ומנין המצוות¹

Ner Hanukkah: 1/613?

(1) מכות כג ע"ב – כד ע"א

דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה,
שֵׁלֶשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחֲמֵשׁ לְאוּיֹן, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֹמֶה,
וּמֵאֲתִים וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה עֶשֶׂה, כְּנֶגֶד אֵיבָרָיו שֶׁל אָדָם.
אָמַר רַב הַמְנוּנָא: מֵאֵי קָרָא? תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מִדֹּרְשָׁה,
תּוֹרָה בְּגִימְטְרִיא שִׁית מְאָה וְחֵד סְרִי הוּי,
אֲנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לָךְ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעֲנוּם.

(2) ספר הלכות גדולות הקדמה

דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצוות נצטוו ישראל, אמר רב המנונא מאי קראה, תורה
צוה לנו משה תורה בגימטריא הכי הוי, שש מאות ואחת עשרה הואי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה
שמעום. שלש מאות וששים וחמש מצוות לא תעשה ומאתים וארבעים ושמונה מצוות עשה, כל
המקיימם זוכה לעולם הבא וכל העובר עליהם נידון בששה עונשין, סקילה, שריפה, הרג, וחנק,
מיתה וכרת, ומלקות. אלו הן הנסקלין...
ואלו מצוות קום עשה...: (כה) מאה ברכות בכל יום. (כו) קידוש השם. (כז) ואהבת השם. (כח)
ויראת השם. (כט) לעבד לשם. (ל) להשבע בשם. (לא) ולדבק בשם. (לב) וללכת בדרכיו. (לג)
להלביש ערומים. (לד) לקבור מתים. (לה) לנחם אבלים. (לו) בקור חולים. (לז) ואהבת שלום,
וצדק אמת. ... (קלח) נר שבת. (קלט) **נר חנוכה** ... (ר) ומקרא מגילה. הרי אילו מאתים (וארבעים
ושמונה) מצוות על כל אחת ואחת קום עשה.

(3) ספר המצוות לרס"ג

טובו בפסח, מצה, ומרור, לבער חמץ ולכלות, שבועות, וסוכה, ולולב, תקיעה, וענוי ממאכלות:
ירחי עיבור ופסח שני, ושמחת החגים למלאת, כתוב זאת רמז מגלה, **ונר ימי חנוכה עד כלות**:

¹ ע"פ מאמרו של משה צוקר בPAAJR מס' 49 (1982) עמ' 97-104

(4) ספר המצוות לרמב"ם שורש א

השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצוות שהן מדרבנן. דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצוות עשה וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבליים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים וחשוב תקופות ושמונה עשר יום לגמור בהן את ההלל. והשתכל ממי שישמע לשונם נאמרו לו למשה בסיני וימנה קריאת ההלל ששבח בו דוד עליו השלום האל יתעלה שצוה בה משה וימנה נר חנוכה שקבעוהו חכמים בבית שני וכן מקרא מגלה. אמנם היות משה נאמר לו בסיני שיצונו כי כשיהיה באחרית ממלכתנו ויקרה לנו עם היונים כך וכך יתחייב לנו שנדליק נר חנוכה, הנה איני רואה שאחד ידמה זה או שיעלהו במחשבתו...

(5) דברים יז:א

עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹדוּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסּוֹד מִן־הַדְּבָר אֲשֶׁר־יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל:

(6) דברים לב, ז

זְכַר יְמוֹת עוֹלָם בָּיְנוּ שְׁנוֹת דִּדְוֹד שְׁאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ:

(7) שבת כג ע"א

אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך רב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך שתים ומדליק מברך שלש מכאן ואילך מדליק מברך שתים ורואה מברך אחת מאי ממעט ממעט זמן ונימעוט נס נס כל יומי איתיה מאי מברך מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו רב אויא אמר מלאתסור רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך

(8) רמב"ם ברכות יא:ג

וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים, בין מצוות שהן חובה מדבריהם, כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה, בין מצוות שאינן חובה, כגון עירוב ונטילת ידים, מברך על הכל קודם לעשייתן, אשר קידשנו במצותיו וציונו לעשות. והיכן ציונו, בתורה, שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה. נמצא ענין הדברים והסען כך הוא, אשר קידשנו במצותיו שצוה בהן לשמוע מאלו שצונו לקראת את המגילה או להדליק נר של חנוכה, וכן שאר כל המצוות שמדברי סופרים:

(9) רמב"ם מגילה וחנוכה – הקדמה

יש בכללן שתי מצוות עשה מדברי סופרים, ואינן מן המנין. וביאור שתי מצוות אלו בפרקים אלו.

(10) ספר המצות הערבי לס"ג (קיימברידג' 21.165)

ונכלל בקבלה שכשיבוא יום ויצילנו מזרעו של עמלק יעשוהו יום טוב, ככ' כתב זאת זכרון בספר וכשיתן ה' נצחון לבני לוי במלחמתם עם אויביהם יציינו את הזמן ההוא (ליום טוב) ככ' בדרך ה' חילו ופועל ידיו תרצה.

(11) שמות יז:ד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת זְכוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מַחֲהָ אֶמְחָה אֶת־זְכוֹר עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:

(12) מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דעמלק פרשה ב

זאת, מה שכתוב בספר זה. זכרון, מה שכתוב בנביאים. בספר, מה שכתוב במגלה.

(13) דברים לג:יא

בְּדֶרֶךְ ה' חִילוּ וּפְעֹל יְדֵי תְרִצָּה מַחֲץ מִתְּנִים קָמְיוּ וּמִשְׁנֵאוֹ מִן־קוֹמוֹן:

(14) פירוש לס"ג דניאל, עמ' לט

ומשנאו, ה' מחץ את מתניהם, כלומר, יכניעם לפניהם ויאבדם. וכשאחזור על המסורות, שבכתב ושבשלפה, למצוא מסורת על מלחמת בני לוי ונצחונם, לא אמצא דבר כזה לבד ממה שהיה בתקופת היוונים. והוא מה שבמסורת האומה שחמשת הבנים של מתתיהו, המכונה חשמונאי, נלחמו עם אחד ממלכי היוונים בשם אנטיוכס, וכשניצחוהו התקיימה הממשלה בידם מאתיים וששים שנה, וידעתי שהוא מה שניבא עליו משה מקודם. והאות לכך, לדידי, ממה שמכל האברים הזכיר משה רק את המתנים. כי מצאתי שמלכות היוונים היא שנמשלה במתנים. כי נבוכדנצר ראה את ארבע הממלכות בדמות גוף אחד, והמתוארת כיצוקה מן דהב היא ממלכה בבל, כאמור הוא צלמא ראשה די דהב טב. ודניאל אמר לו אנת הוא ראשה די דהבא. וזו של כסף היא פרס, שמו שאמר: חדויה ודרועה די כסף, ואמר לו דניאל ובתריך תקום מלכו אחרי.

(15) רמב"ן דברים ד:ב

לא תוסיפו - כגון חמש פרשיות בתפילין חמשה מינין בלולב חמש ציציות, וכן לא תגרעו, לשון רש"י. וכך אמרו בספרי (ראה) מינין שלא תוסיף על הלולב ועל הציצית ת"ל לא תוסיפו, ומנין שאין פוחתים מהן ת"ל לא תגרעו. מינין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם, ת"ל הדבר, אפילו דבר לא תוסף עליו. אבל לא באלה בלבד אמרו, אלא אף הישן בסוכה בשמיני בכונה לוקה, כמו שמוזכר במסכת ראש השנה (כח ב), וכן אם יעשה החג ששה עובר בלאו הזה: ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם, עובר בלאו. וכך אמרו (מגילה יד א) לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש וכו'. ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ה) שמונים וחמשה זקנים ומהם כמה נביאים היו מצטערים על הדבר, אמרו כתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה, אלו המצות שנצטוו מפי משה, כך אמר לנו משה ואין נביא אחר עתיד לחדש דבר לכם, ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר, לא זזו משם נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם וכו'. הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף עליו, אלא שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר אלה המצות אֵין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה. ומה שתקנו חכמים משום גדר, כגון שניות לעריות וכיוצא בהן, זו היא מצוה מן התורה, ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקדוש ברוך הוא בתורה:

(16) במדבר ח, ב

דְּבַר אֶל־אֶהָרֹן וְאֶמְרָתְךָ אֵלָיו בְּהֶעֱלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מֹול פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת:

(17) רש"י (?) ממדרש תנחומא

למה נסמכה פרשת מנורה לחנכת הנשיאים? כשראה אהרן חנכת הנשיאים, חלשה דעתו כשלא היה עמהם בחנכת המזבח, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות בקר וערב

(18) רמב"ן במדבר ח:ב

למה נסמכה פרשת המנורה לחנכת הנשיאים, כשראה אהרן חנכת הנשיאים, חלשה דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות בקר וערב. לשון רבינו שלמה מדברי אגדה. ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטרת בקר וערב ששבחו הכתוב: ישימו קטורה באפך, ובכל הקרבנות, ובמנחת חבתין, [ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני לפני], ושהוא קדוש י"י עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלם משרתי אלהינו. [ועוד: מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים.

ואם נאמר שהיו חובה ונצטוה בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמותם לחנוכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוה עליה.

אבל ענין ההגדה הזו, לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצונו לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים של רבינו נסים, שהזכיר ההגדה הזו ואמר: ראיתי במדרש, כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי כו', אמר לו הקב"ה למשה: דבר אל אהרן ואמרת אליו – יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח. עד כאן לשונו.

וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך ה'), וכן במדרש רבה (במדבר רבה ט"ו:ו): אמר לו הקב"ה למשה: לך ואמור לאהרן: אל תתיירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלים לעולם. והנה, דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חרבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות של חנוכת חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם. דרשו סמוכין לחנוכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם.]